

Matklokker

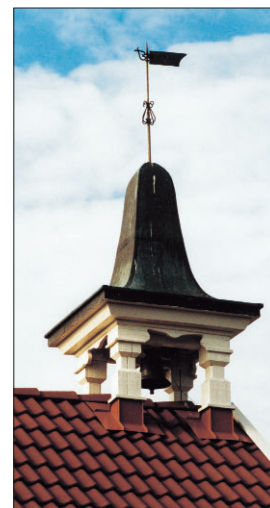
Låten fra matklokker, som forstummet på slutten av 1950-tallet, kan jeg enda høre for mitt indre øre. Den minner meg om mine barndoms somre med sol og godt vær. Den minner meg også om vonde rygger under potetopptaking og om hvor godt det var når matklokkene ga beskjed om at nå var økta eller arbeidsdagen endelig slutt. En trenger ikke lete lenge blant hedmarksgardene for å finne et tak med matklokke. Men er vi oppmerksom på hvilken brukskunst som nå bare henger til pryd?

AV SVEIN LIVEN

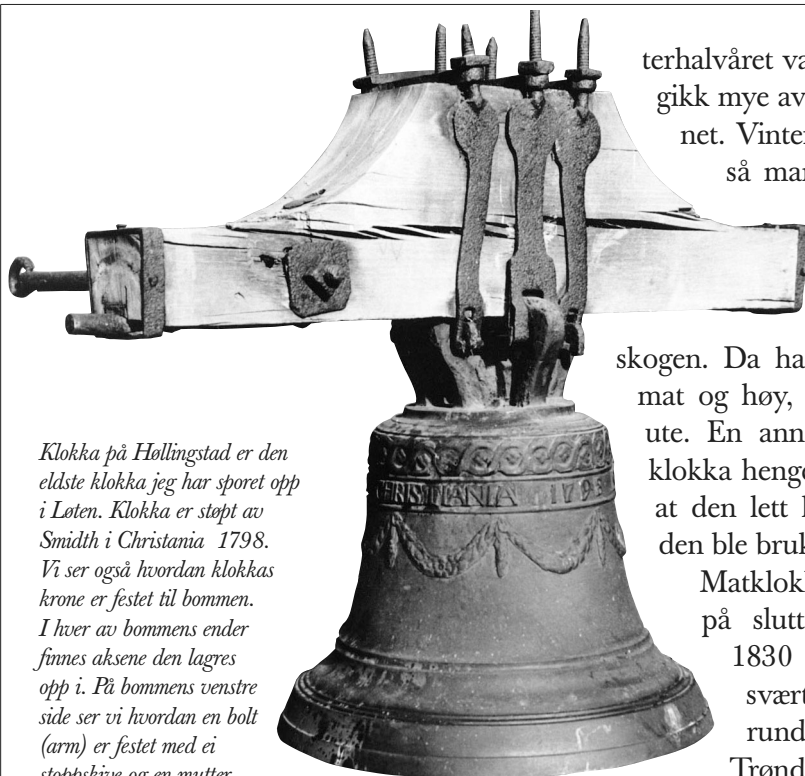
I Løten har jeg funnet 45 matklokker. De aller fleste er plassert på stabburstaket, men noen steder finnes de også på låvetaket eller på en av gardens øvrige bygninger. Alle henger de fritt og kan høres godt utover jordene. I tillegg til de klokkene jeg selv har registret på rundturer gjennom bygda, har jeg også fått vite om en del klokker som av forskjellige grunner er tatt ned. Dessuten er det sikkert også noen matklokker som jeg har oversett. Av dette vil jeg anslå at det totalt finnes omkring 50 matklokker i Løten.

Det er nok flest matklokker på gardene i den sør-vestre delen av bygda, og det skyldes antakelig at det er der de fleste større gardene i Løten finnes. På de største gardene var det flere arbeidsfolk enn på de mindre. Behovet for å styre dagens økter med ei matklokke var derfor sikkert størst der. Oppe i Skogbygda finnes det i dag bare ei matklokke, og den henger på Dalen. Det har også vært matklokke på Øvre Solberg, men ved salg av eiendommen tok den gamle eieren matklokka med seg til Ringsaker. I 1830 – 40 åra var det nærmest kappestrid om hvem som hadde matklokke med finest klang og flottest tårn. Dette forteller at matklokka etter hvert også ble et statussymbol.

Etter hva jeg har funnet ut ble matklokkene bare brukt i sommerhalvåret, det vil si fra sommerdagen (14. april) til vinterdagen (14. oktober). Behovet for matklokkene i vin-

Dette klokketårnet finnes på Dalen i Skogbygda. Klokketårnet har en slags klokkeform. Klokka er støpt av Hans Skirstad i Elverum i 1853. Foto: Bjørn Vidar Linholt.

Klokka på Høllingstad er den eldste klokka jeg har sporet opp i Løten. Klokka er støpt av Smidth i Christiania 1798. Vi ser også hvordan klokkas krone er festet til bommen. I hver av bommens ender finnes aksene den lagres opp i. På bommens venstre side ser vi hvordan en bolt (arm) er festet med ei stoppskive og en mutter. I boltens (armens) andre ende finnes «et øye». I «øyet» festes tauet man drar i, slik at klokka kan svinge fram og tilbake som en pendel. Foto: Bjørn Vidar Linholt.

terhalvåret var ikke så stort. Da foregikk mye av arbeidet rundt gardstunet. Vinterstid var det heller ikke så mange arbeidsfolk på gardene som om sommeren. Noe av vinterarbeidet kunne dessuten foregå i skogen. Da hadde de oftest med seg mat og høy, og spiste og kvilte der ute. En annen god grunn til å la klokka henge i fred på vinteren, var at den lett kunne slå sprekker om den ble brukt når det var kaldt.

Matklokkene begynte å komme på slutten av 1700-tallet. Fra 1830 og framover var de svært vanlige på gardene rundt på Østlandet og i Trøndelag. Matklokka ble et synlig bevis på at den nye tida var

kommet til gardssamfunnet. Den var et hjelpemiddel for å disiplinere arbeidsfolk, og den var samtidig et symbol på storgardens nye krav om effektivitet i jordbruket. Matklokka ble på en måte datidas stemplingsur. Den eldste matklokka i Løten jeg har fått opplysninger om, finnes på Høllingstad. Den har følgende inskripsjon: "STØBT AV SMIDTH I CHRISTIANIA 1798". På Fuglseth finnes det også ei relativt gammel klokke. Den er fra 1822, men hvem som har støpt den har jeg ikke klart å finne ut.

Jeg vil også ta med noe om hvordan Alf Prøysen opplevde matklokka i sin barndom 150 år seinere. Han hadde lyst til å lese og lære, og grudde seg til å begynne i arbeid på en gard. Han skrev et sted: "Det var ei lât je itte likte da je var liten, og det va matklokka borti gardom. Det hente je stæinse i leiken og begynte å fryse på ryggen når den låten tonte over grenda. Den måtte je bøye meg for. Borti gard'n måtte je om itte så mange åra, det va inga bønn forbi. Unna den klangen kom je itte. Den fange æille." Men antakelig lyste også guttungen Alf Prøysen opp når matklokkene endelig ringte til kvelds etter en stri dag i potetåkeren.

Bruken av matklokkene

I sommerhalvåret var det mye arbeidsfolk som skulle ha mat. Det var enten frua på garden eller innejenta (kokka) som hadde jobben med å ringe inn til måltidene. Mest vanlig ble det ringt inn til dugurd, til middag og til kvelds. Da ble det ringing i noen minutter. Klokkene gikk nok ikke helt likt på de forskjellige gardene. Vi lyttet derfor spent etter hvert som de forskjellige matklokkene kimet. Var det snart vår tur? I tillegg til dette kunne vi i vår del av bygda også høre fløyta fra Klevfos. På fabrikken hadde de like økter med de fleste gardene. Enkelte husmenn begynte å spenne hesten fra skjekene litt før det ringte, men i tilfelle gardbrukeren skulle komme sto han klar med selepinnen slik at han fort kunne spenne for igjen. Dette understreker den disiplineringa som matklokkene representerte, og får oss til å forstå de tankene som Alf Prøysen beskriver.

Når kvila var over, ble dette varslet med et par klunk i matklokka. Dugurdskvila var på én time, mens middagskvila var på hele én og en halv time. (Så lange kviler var nødvendig for hestene som gikk i tungt arbeide hele økta). Siden svært få hadde eget ur, styrte innejenta en del av rytmen på garden. Noen hevdet at det bestandig ble ringt *inn* på slaget, og at det gjerne ringte *ut* litt før tida. Det kunne her kanskje dreie seg om fem minutter, og dette kunne nok irritere karene en god del. De mente at kvila ble for stutt. Jeg har hørt om at det nesten oppsto uvennskap mellom kokka og karene på grunn av dette.

Klokkene ble også brukt ved spesielle anledninger som begravelser og bryllup. Når begravelsesfølget kjørte forbi, var det pyntet med granbar på begge sider av vegen, og det ble ringt i matklokkene. Ved bryllup ble det ringt når de nyligte kom til gards. Jeg vet at dette har skjedd tre ganger på Skramstad vestre i de seinere åra. Den som fikk æren av å ringe med klokkene, var gardens bestemor, den nå 94 år gamle Agnethe Rogstad. Hun har fortalt meg at det å ringe med matklokka var en kunst som måtte læres. Du måtte ha det i fingrene. Hun sammenlikner teknikken med å handmjølke, og pleide å si inni seg når hun ringte: "Ring ring **ring** – ring ring **ring** –". Kolven eller bellen skal slå til begge sider av klokka slik at det ikke sier "ding ding", men "ding

dong". Hvorfor det sier "ding dong" er ikke så godt å forklare, men det kan ha å gjøre med at klokka ikke er like tykk rundt det hele. Klokkas diameter skal ikke være lik på noe sted rundt i klokka. Uten å gå mer i tekniske detaljer, kan en kort si at dette har noe med klokkas under- og overtoner å gjøre. Slik jeg har forstått det, er det dette som blant annet er med på å gi ei klokke dens særegenhet klangmessig. Når bellen, under klokkeproduksjonen, skal henges opp er det nok heller ikke så enkelt å få festet den slik at den henger sentrert inne i klokka. Dette kan gjøre at bellen treffer klokka litt forskjellig på den ene siden i forhold til den andre. Det at klokka ikke har lik diameter noen plass, og at bellen neppe henger sentrert inne i klokka, kan være årsaken til at vi synes klokka sier "ding dong" når det dras riktig i tauet. En annen ting som sikkert også spiller inn, er vår hørselssans og hvordan vi tolker lydbildet vi mottar.

Matklokkene kunne også brukes til å varsle brann.

Matklokkene ble også brukt for å varsle brann. Den siste gangen jeg vet at klokkene ble brukt til slik ringing, var ved brannen på Hestvold i 1956.

På Fokstua ble det ringt med matklokkene når vinteruværet ulte over fjellet, og folkene på garden visste om at det var førkjørere på hjemtur med høyllass fra de forskjellige sætrene på Dovrefjell.

Enkelte steder ble også jula ringt inn kl 17 på julekvelden. Det samme gjentok seg nyttårskvelden. Dette var kanskje på gardar som lå såpass langt unna kirkene at en ikke kunne høre kirkeklokkenes ringing. Da var det som regel han far sjøl som ringte. Han kunne være kledd i ulveskinnspeles hvis været var stygt. Jeg har ingen opplysninger om at slik ringing har funnet sted i Løten, men det er vel ikke utenkelig at dette kan ha vært skikken også her. For en del år tilbake prøvde Bondekvinnelaget å gjeninnføre det å ringe inn til pinse med matklokker. Men det lyktes dessverre ikke. I Furnes ble imidlertid denne skikken introdusert med større hell. Det kunne vel være en tanke å prøve igjen? Jeg utfordrer derfor med dette Løten Bondelag til å gjøre et nytt forsøk.

En kunne også bruke matklokkene til å spå været. Hørte en matklokka fra en gard et stykke unna, som en til daglig ikke kunne høre, ble det værømslag. Ut fra erfaring kunne folk da si hva salgs vær som var i vente.

*Det var ikke noe rart at jenta fra Vestlandet trodde hun så kirker på hver gard. Ikke minst om matklokka var hengt opp i et slikt tårn som det som finnes på Jevnaker. Dette er en meget flott representant for klokketårn bygget i sveitserstil.
Foto: Bjørn Vidar Linholt.*

For å illustrere noe av det jeg har nevnt over, siterer jeg fra Alf Prøysens "Matklokka":

Det var en gong ei jinte frå vestlainsbygden som tok seg tjenst på en gard i Ringsaker. Også sto hu uti gangen på togi og såg utover bygda. Og da hu fekk sjå æille stabburstårna bortover gardom, skjøn-te hu ingen ting.

"Eg trudde det var kjærker æilt eg såg!" Sa hu.

Så skulle hu lære å ringe tel måls. Og det var itte så lett. Jinta var lita, hu drog og drog i tauet, men klokka ville itte gripe takta, det vart ujevnt, og støtt når hu skulle få klokka til å steinse, kom det et par klonker etterpå.

"Kling, kling" sa det-

"Du får to lausonger du", sa husmæinn og tjenestegutta da dom skubbe seg til rette på krakken.

"Åssen det?" spurde jinta.

"Matklokka har spådd det, du får så mange lausonger som klokka slår slag etter at du har stramme tauet", sa dom.

"Hør på a'Konstanse, hu får klokka tel å slutte med en gong hu." A Konstanse var hushaller'n.

"Veit du å klokka seie når du ringe"? Sa en ta dom ældste husmænna.

"Nei", sa jinta. "Seie hu noe særskildt?"

"Klokka ska slå og onger ska du få, men kan du stramme tauet, så blir det ei råd".

Dette sitatet fra Alf Prøysen sier mye om det å ringe med ei matklokke. Det skulle for det første ikke være noe etterslag når ringinga var ferdig. Takta klokka ringte i, var viktig. Jeg husker fra mine guttedager at det ikke var vanskelig å høre om det var en som kunne kunsten å ringe, eller om det var en nybegynner som drog i tauet. At dette med matklokker var et Østlands- og Trøndelagsfenomen, understrekes også i sitatet. Jenta fra Vestlandet trodde hun såg kirker på nesten hver gard. Dette var noe hun ikke kjente til fra sin kant av landet.

Hvorfor klokkene forstummet

Klokkene forstummet på slutten av 1950-tallet. Det var det flere grunner til. Etter hvert fikk de som arbeidet på garden sitt eget ur. Behovet for å ringe inn til måltider var derfor ikke lenger så stort. Jordbruket hadde også blitt modernisert, og det var derfor færre arbeidsfolk på gardene enn tidligere, samtidig som de fleste nå holdt seg med kosten sjøl. En annen viktig faktor var at med traktorens inntog i jordbruket, hørte man heller ikke lenger matklokkene. En meget jordbruksinteressert kamerat har fortalt at han fikk sitte på traktorens redskapskasse hele økta hvis han hørte etter og sa fra når matklokka ringte til måls.

Regler og sagn

Det fortelles mange rimregler om matklokkene. Hans Ånerud har noen slike i ei av sine fortellinger: *"Brød og kaku til*

hvert mål” står i sterk motsetning til *”Sur suppe og salt sild, ét godt og ti still”*. Ellers kunne klokka for eksempel si: *”Sild og velling. Sild og velling.”* Fra Jevnaker på Hadeland var det ei klokke som hadde ei lang regle:

”Ding-dang, klokka på Vang.

Kom inn til dugurd og sett i gang.

Sur velling og harsk sild,

sett deg til bordet og ti still!”

I svært mange av disse reglene fortalte klokka om kostholdet på garden. På en gard kunne klokka si: *”Sild og potiter. Sild og potiter”*. På en nabogard som hadde ordet på seg for godt stell, sa klokka: *”Kjøtt og flesk! Kjøtt og flesk”*. Regla i Prøysens tekst om jenta fra Vestlandet, viser hva folk trodde etterslag kunne fortelle om framtida og antall lausunger. Det samme har jeg også hørt eldre Løtensokninger snakke om.

Fra riktig gammelt av tilla en matklokkene overnaturlige og magiske egenskaper. Den kunne i enkelte situasjoner si noe slikt som: *”Dau gammer’n! Dau gammer’n!”*

Det var ikke uvanlig at hestene stoppet opp midt på jor-det når de hørte matklokka på egen gard, mens de ikke enset klokkene på nabogardene. Det fins flere vandrehistorier om at når en hest var lånt ut til en nabo, så stoppet den i arbeidet, slik den var vant til, når matklokka på hjemgarden ringte inn til måls. Ei anna historie sier noe lignende: Når den bortleide hesten hørte klokka på garden han kom ifra, satte han på sprang hjem fordi han trodde arbeidsdagen var slutt.

Historisk betraktning

De eldste klokkene en kjenner til, er omkring 3000 år gamle, og de er funnet ved utgravinger i Ninive, den gamle hovedstaden i Assyria ved østbredden av Tigris. Disse klokkene var sylindreformet og ga ikke en så god melodisk klang som dem vi kjenner i dag. Hensikten den gang var mer å skremme bort enn å lokke. Klokkene skulle være *”terribilis”*, fryktelige, for å holde onde ånder borte og å rense luften. De europeiske klokkene fikk større åpning eller munning, samtidig som klangen ble mørkere. Det er denne

Under klokka sees bellen eller kolven. Den er smidd i bløtt stål. På denne klokka er bellen hengt opp i ei lærrem inne i klokka.

Foto: Christen Engeloug.

formen som stort sett har holdt seg til våre dager. Klokkene har altså fått en annen funksjon, og derfor en mer melodisk klang.

Fra Asia spredde klokkene seg til Europa via flere ruter. Én vandringsveg var forbi Svartehavet gjennom Russland og opp til Norden. Dette var jo ei ganske vanlig reiserute for våre forfedre når de blant annet reiste til Myklagard (Istanbul).

Vi vet at Olav Haraldsson skjenket klokka "Glad" til Clementkirken i Nidaros først på tusentallet. Det var klangen fra denne klokka som kong Magnus den gode syntes han hørte før slaget ved Lyrskoghede 28. september i 1043. Dette satte mot i både ham og mennene hans, og videre seiret de stort over venderne.

Klokkene er stort sett støpt i bronse, som er en legering av kobber og tinn. Ei førsteklasses klokke skal være støpt av 78-80 % kobber og 20-22 % tinn, uten andre tilsetninger. Hvis man blandet litt sølv i massen trodde mange at klokka fikk en finere klang, men ifølge Olsen Nauen i Tønsberg finnes det ikke noe bevis for at dette er riktig. Kanskje har blanding med sølv hatt noe med overtro å gjøre, slik jeg tidligere har vært inne på, eller havnet rett og slett sølvet i stedet i klokkestøperens lommer? Bellen ble smidd i bløtt stål, slik det stort sett også gjøres i dag. I noen klokker jeg har

sett, er bellen hengt opp i ei lærreim inne i klokka. Dette er etter Ole Chr. Olsen Nauens utsagn den beste måten å henge opp bellen på, og denne måten brukes fremdeles.

Det er også blitt laget klokker av jern. Musikalsk kan ikke disse måle seg med klokker av bronse.

I en av de artiklene jeg har lest, er det nevnt at klokkestøperne også støpte mange andre forskjellige gjenstander, som for eksempel kanoner. Materialet var det samme, nemlig bronse, og kanonene kunne i fredstid støpes om til klokker. Men når krig truet eller raste, gikk ofte klokkene i smeltedigelen for å bli kanoner. Det var bare så vidt at de norske kirkeklokkene unngikk denne skjebnen under den tyske okkupasjonen 1940-45.

Den største klokka i verden finnes i Kreml i Moskva. Den er på 200 tonn og ble støpt i 1733. Den har en gang hengt oppe i et tårn, men falt ned og står nå på en sokkel ved siden av tårnet. Norges største klokke henger i Nidarosdomen og veier tre tonn. Vanlige matklokker blir bare småtteri i forhold. De veier fra 25 kg og oppover til 75 – 100 kg.

På Ådalsbruk oppvekstsenter henger det ei gammel matklokke. Det passer jo bra siden oppvekstsentret er bygget opp som en gard. Denne blir blant annet brukt når det er messe i Ådalsbruk kapell. Klokka har ei spesiell historie, den er utlånt fra Klevfos. (På klokkas oppheng er det et skilt med følgende inskripsjon: Tilhører stiftelsen Klevfos. Utlånt til Løten kommune 1994.) Opprinnelig var denne klokka kirkeklokke i Baldishol kirke på Nes. Kirka ble revet i 1878 da det ble besluttet å bygge en ny kirke for soknet på Stavsjø. Før riving ble det, i 1875, holdt takst over kirka. Så ble det søkt om lov til å rive det gamle bygget, dels for å bruke materialer derfra til den nye kirka, dels for å selge det som selges kunne, for å skaffe penger til bygginga. De to kirkeklokkene ble verdsatt til 80 spesidaler (omkring kr 320). Ut fra de opplysningene jeg har, ble begge klokkene solgt. Helge Væringsaasen kjøpte den ene for å henge den opp på Aadals Brug. Her ble den nok brukt som matklokke. Et bilde som er tatt etter brannen på bruket i 1928, viser at det fantes to klokker der. Den ene hang på taket over kontor- og skolebygningen, den andre hang på taket av et bygg som var kombinert materiallager og ekspedisjon. I

Klokka som henger i dette tårnet har vært på vandring fra Baldishol kirke på Nes, via Aadals Brug, til Klevfos for å ende opp som klokke på Ådalsbruk oppvekstsenter.

Foto: Steffen Laursen.

Hamar Stiftstidende og Oplandenes avis sto det etter brannen blant annet følgende: *"Den mellom 150 – 200 meter lange bygningsrekken som forbinder den store verkstedsbygningen med støperiet var omspent av flammer som slikket og slikket og fortæret alt som fortæres kunde. Det knitret og sprakte og de omliggende jorder – og det som verre var, de mange øvrige bygninger var gjenstand for et regn av gnister og imens kimet fabrikkens to klokker sine monotone varselsbud ut over bygden."* Hvor gammel denne klokka er, har jeg ikke greid å finne ut, men den kan være meget gammel. I 1612 ble nemlig kirka på Hovindsholm flyttet til Baldishol. Om kirkeklokkene er så gamle, er sikkert tvilssomt, men det går jo an å leke med tanken. I alle fall føles det riktig at ei av matklokkene fra gamle Aadals Brug igjen er tatt i bruk. Samtidig er det fint at ei klokke som en gang ringte til messe på Nes igjen kaller til messe ved Ådalsbruk kapell. Den andre klokka fra Baldishol kirke havnet i Reinli i Valdres.

Hvem støpte klokkene?

Klokkestøperne ble kalt for gjørtlere ("jytlere"). Jeg har tidligere nevnt matklokka på Høllingstad, og hvem som har støpt den. Men generelt har det ikke vært enkelt å finne ut hvem som støpte klokkene. De fleste henger høgt oppe på et stabbur slik at en må ha en lift for å komme opp. Dessuten sitter svært få eiere med slike opplysninger om sine matklokker. I noen få tilfeller har jeg greid å skaffe opplysninger.

Svært mange av de klokkene jeg har funnet, er støpt av en av "Skierbak-kara" i Elverum. Skjerbakken ligger like ved gamle Terningen skole litt øst for Midtskogen gard. Der lå smia og smelteovnen til gjørtlerfamilien Skierbak, dyktige klokkestøpere i tre generasjoner (1770–1870). Grunnleggeren var Hans Hansen Vinger. Jeg har ikke funnet noen matklokke etter han i Løten, men hans sønn Ole har støpt ei av de klokkene jeg har sporet opp. På den står det: "No 35 1836 STØBT AF OLE SKIERBAK I ELVERUM". Klokka var nr 35 i rekka av hans produksjon, og den ble laget i 1836. Ole Skierbak var faglært klokkestøper og hadde vært ute i verden, blant annet som handverksge-

sell i Tyskland. Han hadde åtte barn, fem jenter og tre gutter. To av sønnene slo seg på jordbruk, men begge drev også med gjørtlerarbeid. Den eldste av disse tre, Hans, kjøpte i 1827 Skjerstad (skolegarden), og den yngste sønnen Ove kjøpte Midtskogbakken noe seinere. Anders var med faren i smia og tok over verkstedet. Det var altså han som ble gjørtleren på Skjerbakken etter faren. Han var født i 1807, og han spesialiserte seg på matklokker. Under Grundsetmarten fikk han bestillinger på matklokker langveis fra.

Jeg tror at jeg har funnet to klokker i Løten etter Hans Skierbak. Den ene finnes på Skillingstad og har følgende inskripsjon: "STØBT AF HANS SKIER STAD AAR 1847 KOSTET AF CLS OG LOD". (CLS OG LOD står for Christen Larsen Skillingstad og Lisbet Olsdatter. Hun var fra Spaberg i Vang.) På klokka finnes også to løver med bile (øks), altså en forgjenger til dagens riksvåpen. Denne klokka har en spesielt god klang. Eldre folk sa at matklokka på Skillingstad var ei gammel kirkeklokke. Dette stemmer nok ikke. Inskripsjonen på klokka forteller at så ikke er tilfelle. Birger Bratlie har fått opplyst av gardens tidligere eier at klokka antagelig er ei kirkeklokke som engang ble skadet og dermed smeltet om igjen. Den andre finnes på Dalen, med følgende inskripsjon: "STØBT AF HANS SKIER STAD ELVERUM No 169 1853". (Siden Hans kjøpte Skjerstad er det trolig at han brukte dette navnet i stedet for Skierbak på klokkene han støpte.)

På tross av at Anders Skierbak er blitt sett på som den store klokkestøperen herover, har jeg bare funnet ei klokke

Utsnitt av klokka på Skillingstad. Klokka er støpt av HANS SKIER STAD. Kostet af CLS og LOD. (Christen Larsen Skillingstad og Lisbet Olsdatter.) Klokka sies å være en ødelagt kirkeklokke som er støpt om igjen. I alle fall har den en meget fin klang. Fotoet er utlånt av Birger M. Bratlie.

etter ham her i Løten. Denne matklokka finnes på Kolset og har følgende inskripsjon: "No 23 ANDERS SKIERBAK 1838".

Jeg har opplysninger om tre klokker som er støpt av broren Ove Skierbak. Den ene er fra en gard i Vang, "No 17 STØBT AF OVE SKIERBAK I ELVERUM 1839 TIL ANS OG BTD HVALSTAD", den andre fra en gard i Romedal, "No 145 OVE SKIERBAK ELVERUM 1867 TIL LARS OG KAREN ARNEBERG", og den tredje er på Benningstad der det finnes ei klokke som har følgende inskripsjon: "No 153 STØBT AF OVE SKIERBAK I ELVERUM AAR 1872". Dette betyr at i løpet av en periode på 33 år støpte Ove Skierbak 136 klokker. Dette ble litt over fire klokker i året. Det var ikke så rart at han også livnærte seg som gårdbruker ved siden av.

Matklokka på Skjerve er støpt av A. O. Holte på Toten i 1874. Denne klokka falt ned under brannen der i 1944. I fallet sprakk klokka. Den ble reparert av Heramb mek. Verksted i Elverum. Holte har også støpt klokke til Hamar Domkirke.

I dag er det bare Olsen Nauen i Tønsberg som støper klokker i Norge. Firmaet har laget klokker i fem generasjoner. Jeg har imidlertid ingen opplysninger om matklokker i Løten som er støpt av Olsen Nauen, men i Romedal finnes det ei klokke derfra som er støpt i 1927 med følgende inskripsjon:

*"Når du til lyd meg svinger,
jeg stadig bud da bringer,
om mat og strev om hvil og slit,
kom hit, kom hit."*

Dette verset stemmer jo godt med det som folk mente klokkene fortalte når det ble ringt.

Matklokka på Hestvold har følgende inskripsjon: "BERNT FORFEST SINGSAAS 1844". Dette tyder på at klokka er støpt oppe i Gauldalen. Hvordan den har kommet til Løten, kan man spekulere på, men mye tyder på at matklokker også var handelsvare, slik at de ble solgt og kjøpt og dermed flyttet over lengre avstander.

Hvor de andre klokkene i Løten ble støpt, vet jeg ikke, men jeg håper at jeg har fått tak i et tverrsnitt av inskripsjonene på matklokkene og opplysninger om hvem som støpte

dem. Ellers har mange fortalt meg at matklokka på garden visstnok var støpt i Elverum. Dette kan bety at "Skierbakkar" nok har støpt langt flere av klokkene i Løten enn de jeg har opplysninger om.

Ole Chr. Olsen Nauen sa, i en samtale jeg hadde med ham over telefon, at "Skierbak-kara" og Schmidt var meget dyktige klokkestøpere. Jeg kan legge til at Olsen Nauen i disse dager har levert ei klokke helt til Kina. Ellers har jeg sett i en artikkel at det ble støpt klokker ved Aadals Brug, men jeg har ikke funnet noe belegg for at dette er riktig. Det finnes blant annet ingen med tittelen "gjørtler" blant Brukets arbeidere. Væringsaaens kjøp av matklokke tyder heller ikke på at de støpte klokker sjølv.

Klokketårn

Som tidligere nevnt så henger langt de fleste matklokkene i tårn på stabburstaket. Disse tårnene er et typisk arkitektonisk trekk på mange av de større hedmarksgardene. De

De eldste klokketårnene er de med åttekantet klokkeformet tårnhjelm. De er tekket med trespon eller senere beslått ned forskjellige plater. Klokketårnet på Skramstad vestre er riktig nok firkantet, men minner mye om denne typen klokketårn. Tårnet ble restaurert i 1938. Foto: Ashjørn Torp.

Klokketårnet på By er en representant for de enkleste tårnene. De står på to stolper med et enkelt tak over.
Foto: Bjørn Vidar Linholt.

En fin representant for sveitserstilen. Klokketårnet er på taket av en av låvene på Grimseth. Værhanen var i tidligere tider belagt med bladgull. I dag er den malt med gullmaling.
Foto: Christen Engelow.

aller eldste er de med klokkeformet tårnhjelm. De er åttekantet og tekt med trespon eller beslått med forskjellige slags plater i nyere tid. Jeg har sett mange slike tårn oppe i Gudbrandsdalen. Formen på klokketårnet på Skramstad vestre minner litt om disse tårnene. Forskjellen er at dette er firkantet. Impulsen til denne utformingen stammer fra Østen. Det er kanskje ikke så rart siden skikken med klokker spredde seg forbi Svartehavet via Russland til Norden.

Det finnes også klokketårn med laukform, men de er ikke vanlige herover. I Sverige er det vanlig med slike tårn, også på kirker.

Klokketårn som står på to stolper med et enkelt tak over,

Dette klokketårnet finner vi på Tøfsrud, det har en trekantform og er av nyere dato. Tårnet er tegnet av Asbjørn Tørf, som også er ansvarlig for flere nye klokketårn både i Løten og i nabobygdene. Hvor gammel klokka er vet man ikke, men den hang tidligere i et tårn på en av gårdens øvrige bygninger. Foto: Asbjørn Tørf.

finnes også i Løten, men disse er sjeldne. Et eksempel på et slikt tårn står på By.

I 1880-åra kom sveitserstilen på mote, og dette gjenspeiler seg i klokketårnene. Alle nye tårn fra den tida fikk høge spisse spir. Tårnene på Jevnaker, Grimseth og til dels på Skillingstad viser denne typen. Værhanen i spiret på Grimseth ble belagt med bladgull da det ble satt opp nytt tårn i 1914. Det ble i løpet av 1950-åra pålagt nytt bladgull av Kristian Sanne. Hele spiret med værhanen er blitt reparert i det siste av sønnen Jens Sannes firma, men nå har værhanen fått påmalt en gullfarge.

Det finnes også klokketårn som er runde med form som ei

Klokketårnet på Skillingstad er en annen fin representant for sveitserstilen.

Fotoet er utlånt av Birger M. Brallie

klokke. Selv om klokketårnet på Dalen er firkantet minner formen allikevel om klokkeformen. Klokketårn med pyramideform finnes blant annet på Ådalsbruk oppvekstsenter og på Tofsrud.

Jeg vil til slutt takke alle som har gitt meg opplysninger under arbeidet med denne artikkelen.

Kilder:

Ole Heggenhaugen: *Matklokka*

Knut Anders Dæhli: *Årbok fra Valdres 2001: Klengen som stilna.*

Gerd Skiaker Stenberg: *Gammelt fra Stange og Romedal.* Matklokker.

Hadeland Folkemuseum: *Bjeller og klokker*

Årbok for Glåmdalen: Klokkestøparen "A. Skierbak".

Brøttum, Furnes, Nes og Ringsaker og Veldre historielag: *Kirker i Ringsaker*

Olsen Nauen Klokkestøperi A/S: Div. brosjyre materiell.

Åse Krogsrud: *Aadals Brug.*

Notater:

etter samtale med Ole Chr. Olsen Nauen.